

УДК 811.112'243:378.61(497.11)

Николета М. Момчиловић, Бранка Б. Огњановић

*Депарتمان за немачки језик и књижевност, Филозофски факултет,
Универзитет у Нишу*

Немачки језик и књижевност на Вишој педагошкој школи и Филозофском факултету у Нишу

Апстракт

У раду се пружа увид у историјат изучавања немачког језика и књижевности на два високошколска установа у Нишу: на Вишој педагошкој школи, која је постојала од 1948. до 1974. године, и на Филозофском факултету, који 2021. године обележава 50 година свога постојања и уписује четврту генерацију студената германистике. Настава немачког језика има дугу традицију која у Војводини и Београду сеже до 18. века. Први страни језик, уведен у школе у ослобођеној Србији почетком 19. века, био је немачки језик, а оснивањем високих школа и универзитета почиње изучавање немачког језика и књижевности на терцијарном нивоу. Циљ овог рада је да испита у којој форми и обиму је извођена настава немачког језика и књижевности на југу Србије у два нишких установа од њених оснивања до данас и да укаже на то како су се развијали план и циљеви наставе. Анализираће се писани извори у виду докумената и историјских монографија и усмена сведочанства свршених студената прикупљена путем интервјуа. Напошетку ће анализа послужити и завршној рефлексiji на тему будућих праваца развоја тренутног студијског програма и организације наставе.

Кључне речи: Немачки језик; немачка књижевност; историјат наставе; Филозофски факултет у Нишу; Виша педагошка школа у Нишу.

Уводна разматрања

Филозофски факултет у Нишу обележава 2021. године педесетогодишњицу свога постојања. Размишљајући о години јубилеја, неминовно се намеће питање како је успео да се развије у савремену, комплексну високошколску установу која превазилази формат факултета и поседује многе атрибуте универзитета у малом. То се огледа пре свега у постојању великог броја департмана и центара, као и 32 студијска програма на сва три нивоа академских студија у области друштвених и хуманистичких наука. Велики број наставника и сарадника који континуирано подижу ниво квалитета наставе, а затим и велики број студената који сваке године попуњавају сва расположива студијска места чине Факултет једним од најутицајнијих у региону јужне и источне Србије.

Пола века постојања је свакако дуг период развоја институције чије је оснивање, према речима Зајечарановића (Зајечарановић, 1996), било „успостављање духовне вертикале која јесте и неоспорна потврда укупног развоја ових региона” (стр. IX). Разлози за отварање Факултета, наведени у *Елаборату о оснивању Филозофског факултета у Нишу* (Univerzitet u Nišu, 1971), обухватају превасходно школовање квалификованог наставног кадра дефицитарних струка који би радили у школама 1. и 2. ступња, пружање могућности за доквалификацију постојећег кадра који је завршио Вишу педагошку школу, али и факторе економско-финансијске и друштвено-политичке природе. Идеја да Виша педагошка школа у Нишу прерасте у факултет пратила је привредни и друштвени развој Србије¹ и резултирала Одлуком о оснивању Филозофског факултета у Нишу коју је Савет Универзитета у Нишу усвојио 12. фебруара 1971. године (Зајечарановић, 1996).

Образовање наставника немачког језика на високошколским установама у Нишу може се пратити 70 година уназад, али с прекидом који је условио нови дефицит наставника у региону. На северу Србије изучавање немачког језика и књижевности започиње још у 17. и 18. веку,

¹ Процес укидања виших педагошких школа и прерастања у факултете, превасходно учитељског и филозофског усмерења, одвијао се и у другим градовима Србије и бивше Југославије.

а на терцијарном нивоу се настава у Београду организује од краја 19. и почетка 20. века, од оснивања Велике школе, а потом и Универзитета у Београду (Kostić Tomović, 2012). У осталим деловима Србије се настава немачког језика у школама реализује од оснивања самосталне државе и успостављања школског система (с прекидима условљеним статусом државе), а зависила је од врсте школе и статуса језика у наставним плановима и програмима², док се изучавање на високошколском нивоу, у оквиру универзитетских студија германистике, шири од друге половине 20. века, када се оснивају нове матичне катедре државних универзитета у Новом Саду и Крагујевцу³. У југоисточној Србији се назиру пак бројни изазови, али и значајни напори да се настава немачког језика на високошколском нивоу уведе и одржи, што ће се проучити на примеру историјских докумената, планова и података о организацији наставе и усмених интервјуа са свршеним студентима Више педагошке школе у Нишу, као и планова и података о организацији актуелних

² На примарном нивоу се након Првог српског устанка (1804–1813) немачки учио и шире, не само у Војводини, и то као једини језик због веза с Аустроугарском и због учитеља који су знали само овај језик, затим након Другог српског устанка, усвајањем првог закона о школама 1833. год. и увођењем више типова школа, донет је први наставни план и програм 1838. према коме је немачки језик уведен у све разреде основне школе као први страни језик и то широм Србије према прописаној мрежи школа, али је постојао као обавезни предмет само до 1844. (у Београду до 1860), и тај прекид трајао је до прве половине 20. века (Ignjašević 2006). На секундарном нивоу, у гимназијама и полугимназијама, према првом наставном плану од 1845. год. (*Наставленија за професоре гимназије и полугимназије*), немачки језик се учио у шест разреда, касније у пет или седам разреда (према Наставном плану из 1874. год), и с великим фондом часова (Ignjašević, 2006), а у каснијим периодима током 19. века и с различитим фондом часова и другачије заступљен по разредима. Немачки се изучавао и у стручним школама у Београду (нпр. у Послено-трговачком училишту од 1844. год.) и другим градовима (нпр. Војној школи у Пожаревцу од 1837, Учитељској школи у Крагујевцу од 1871. и др.), а затим и у приватним школама. У Лицеју у Крагујевцу односно Београду (након пресељења) изучавао се од 1838. год. (према Закону о Лицеју) с прекидима и изменама, све до 1863. год. када Законом о устројству Велике школе Лицеј прераста у Велику школу, а ова 1905. у Универзитет чиме започиње високошколско изучавање немачког језика тј. студије германистике (Ignjašević, 2006, стр. 84–112). Крајем 19. и почетком 20. века одвијају се значајне промене прописа и језичке политике, у којима је немачки на секундарном нивоу школовања заступљен континуирано све до данас (уз веома кратак прекид 1945–1949. год. који је уследио због промене државне политике и идеолошке оријентације (Ignjašević, 2006).

³ Прво као наставна одељења Филолошког факултета Универзитета у Београду до оснивања Одсека за филологију на ФИЛУМ-у 2002. године.

студија немачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Нишу.

Циљ рада ће стога бити да пружи увид у високошколско изучавање немачког језика и књижевности које је најпре реализовано на Вишој педагошкој школи у Нишу од 1954. год. на Групи за немачки језик и немачку књижевност, потом на Филозофском факултету у Нишу у виду изборног страног језика од 1971. год. и у оквиру засебног акредитованог студијског програма ОАС Немачки језик и књижевност од 2018. год. Рад полази од следећих чињеница: 1) квалификовани наставни кадар у области германистике у другој половини 20. века био је дефицитаран у региону, што је утицало на организацију студија немачког језика и књижевности на високошколском нивоу, односно на Вишој педагошкој школи у Нишу и Филозофском факултету у Нишу, и 2) приметан је развој наставе и њено осавремењивање у складу с међународним научним и стручним достигнућима у области германистичке лингвистике, методике и науке о књижевности, али и развој научноистраживачког кадра у овим областима.

Немачки језик и књижевност на високошколским установама у Нишу

Студијски програм Немачки језик и књижевност на Филозофском факултету у Нишу настао је услед потребе да се реши проблем несташнице дипломираних германиста у региону, но ради се заправо о континуираном недостатку стручног кадра који услед убрзаног развоја привреде и друштва постоји у недовољном броју још од окончања Другог светског рата 1945. године.

Како би се обезбедио наставни кадар за потребе основношколског образовања, Министарство просвете је, како наводе Керковић и Тирић (Kerković i Ćirić, 2002), Одлуком бр. 52246 од 1. септембра 1948. године отворило Вишу педагошку школу у Нишу⁴ с почетних 7 студијских група, а школске 1954/1955. године оформљена је и Група за немачки језик и немачку књижевност која је постојала све до гашења језичких

⁴ Виша педагошка школа је, осим што је била прва високошколска установа у Нишу, уједно и у то време била „прва и једина виша школа у делу Републике Србије јужно од Београда” (Grujić, 1964, стр. 3).

група 1971. године. Од оснивања до укидања Школе дипломирао је 151 студент на овој студијској групи, од тога 120 редовних и 31 ванредан (Kerković i Ćirić, 2002). Од 1971. године, када је Виша педагошка школа у Нишу престала с радом⁵, а њену делатност преузео Филозофски факултет у Нишу, све до 2018. године, није било могуће образовање германиста у региону.

У периоду 1971–2018. високошколска настава немачког језика постојала је на Универзитету у Нишу у оквиру наставе немачког као страног језика, а најзаступљенија је била управо на нематичним департманима појединих факултета: Филозофског, Економског, Правног, Машинског и Грађевинског и др.⁶ Заступљеност наставе зависила је од постојања наставног кадра и потреба и политике факултета који су сарађивали с факултетима на немачком говорном подручју и чији су се наставници усавршавали или образовали на немачком језику.

Немачки као страни језик изучавао се (обавезно) као изборни предмет на многим нематичним департманима Филозофског факултета, пре свега филолошким. У предболоњском периоду немачки се учио као двосеместрални изборни предмет на првој или на првој и другој години студија. Након преласка на болоњски систем студирања и формирања Центра за стране језике 2007. године, покренута је иницијатива за уједначавање понуде страних језика на свим студијским програмима Факултета као и недељног фонда часова. Немачки језик од тада постоји у свим акредитованим студијским програмима, с тим што се фонд часова делимично мењао током времена, тако да се данас на страним филологијама изучава шест семестара (Англистика, Русистика, Романистика), на Србистици, Журналистици, Комуникологији и Педагогији током четири семестра, док се на нефилолошким департманима (Филозофија, Психологија, Историја, Социологија,

⁵ Закон о укидању Више педагошке школе у Нишу донет је 17. 7. 1971. године, а коначни прекид рада, заједно с истуреним одељењем Школе у Врању, уследио је 31. 3. 1974. године (Kerković i Ćirić, 2002).

⁶ Дугогодишњи предавачи били су др Спасоје Жарић на Правном и Економском факултету, мр Братислава Жарић на Филозофском и Економском факултету, Драган Ристић на Машинском и Грађевинском факултету и Николета Момчиловић (сада у звању доцента) на Филозофском факултету.

Социјална политика и социјални рад) учи током два семестра. Планирани излазни језички нивои према Европском референтном оквиру за језике након одслушаних предмета, у последњим акредитованим програмима, тренутно су А2.2 (након два семестра учења), Б1.2 (након четири семестра учења) и Б2.2 (након шест семестра учења).

План, циљеви програма и методе рада

Настава на Групи за немачки језик и књижевност на Вишој педагошкој школи у Нишу реализована је у складу с планом и програмом за двогодишње студије, подељене на четири семестра. Обухватала је примарно ужестручне језичке предмете, фокусиране на стицање теоријских и практичних знања и вештина из области савременог немачког језика (попут граматике, вокабулара, правилног изговора, превођења) и германистичке лингвистике (морфологија и синтакса), затим методику наставе немачког језика и немачку књижевност и, напослетку, општеобразовне предмете од значаја за рад у основношколском образовању као што су социологија, педагогија и психологија. Часови активне наставе подразумевали су на недељном нивоу предавања и вежбе, односно практичну наставу, што је приказано у реконструисаном распореду предмета (Табела 1).

Година студија	семестар	Назив предмета	Активна настава
I	I	Социологија	3 + 1
I	I, II	Предвојничка обука	2 + 0
I	I, II	Педагогија	3 + 1
I	I, II	Психологија	2 + 1
I	I	ГраMATика немачког језика	0 + 2
I	I, II	Говорне вежбе ⁷	4 + 4, 4 + 1
I	I, II	Немачка књижевност	2 + 2
I	I, II	Лекторске вежбе	0 + 4
I	I, II	Превод са немачког на српскохрватски	0 + 2
I	II	Немачки језик I	2 + 0

⁷ У другом семестру прве године пет часова активне наставе на недељном нивоу (4+1).

I	II	Методика немачког језика	1 + 0
II	III, IV	Синтакса немачког језика	2 + 2
II	III	Методика	1 + 1
II	III, IV	Говорне вежбе ⁸	0 + 4, 0 + 6
II	III, IV	Предвојничка обука	2 + 0
II	III, IV	Немачка књижевност	2 + 2
II	III, IV	Превод са немачког на српскохрватски	0 + 2

Табела 1: Распоред предмета по годинама студија и семестрима на Групи за немачки језик и немачку књижевност на ВПШ у Нишу (реконструкција за генерацију уписану шк. 1966/1967. год. на основу индекса испитаника истраживања).

На основу Табеле 1 може се закључити да су сам фокус образовања представљале говорне вежбе, које су се реализовале по програму у оквиру фонда од 8 часова недељно, но број часова је флукутирао по семестрима због ангажованог предавачког кадра. Из граматике немачког језика издвојена је засебна област синтаксе као релевантна за образовање будућих наставника, а и као једна од најзахтевнијих за учење и подучавање услед специфичности немачког језика. Садржаји из области морфологије немачког језика су такође били заступљени, што потврђују стручна литература која је коришћена у настави и сведочења испитаника у овом истраживању⁹. Практична настава обухватала је и лекторске, односно говорне вежбе и превођење с немачког језика, чиме је изучавању језика приступљено темељно, уз акценат на развијању практичних вештина. Осим предвојничке обуке, сви општеобразовни предмети такође су усмерени ка потребама будућег наставника немачког језика те је план и програм формулисан сврсисходно.

Савремене студије немачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Нишу нуде већу флексибилност и ширину стечених знања, нарочито захваљујући изборним блоковима (од прве до треће године два по семестру, а на четвртој години један по семестру). Студентима је пружена тиме могућност да комбинују ужестручна знања и вештине са знањима и вештинама из других области, што их

⁸ У другом семестру друге године шест часова говорних вежби недељно (0+6).

⁹ Испитаници су сачували приручнике и уџбенике из тог периода и предочили их приликом интервјуисања односно анкетирања.

оспособљава и за бројна друга занимања поред наставничког. Сама срж програма је слично конципирана те се највише часова активне наставе реализује у оквиру предмета *Савремени немачки језик* који се изучава четири године, чији је циљ да студенти развију своје комуникативне, лексичке и граматичке вештине, почевши од Б1 па све до Ц2 нивоа (Табела 2).

Година студија	Назив предмета	Тип ¹⁰	Активна настава	ЕСПБ
I	Увод у германистику 1 и 2	ТМ	2 + 1	2 x 5
I	Савремени немачки језик 1 и 2	СА	2 + 7	2 x 7
I	Морфологија немачког језика 1 и 2	НС	2 + 2	2 x 5
I	Немачка књижевност 1 и 2	НС	3 + 1	2 x 5
I	Четири изборна блока			4 x 4
II	Савремени немачки језик 3 и 4	СА	2 + 7	2 x 7
II	Синтакса немачког језика 1 и 2	НС	2 + 2	2 x 5
II	Немачка књижевност 3 и 4	НС	3 + 1	2 x 5
II	Психологија	АО	2	6
II	Педагогија	АО	2	6
II	Четири изборна блока			4 x 4
III	Савремени немачки језик 5 и 6	СА	2 + 7	2 x 7
III	Лексикологија немачког језика 1 и 2	НС	2 + 2	2 x 5
III	Немачка књижевност 5 и 6	НС	3 + 1	2 x 5
III	Историја немачког језика 1 и 2	ТМ	2 + 1	2 x 5
III	Четири изборна блока			4 x 4
IV	Савремени немачки језик 7 и 8	СА	2 + 7	2 x 7
IV	Контрастивна граматика немачког и српског језика 1 и 2	НС	2 + 2	2 x 5
IV	Немачка књижевност 7 и 8	НС	3 + 1	2 x 5
IV	Методика наставе немачког језика 1 и 2	НС	3 + 2	2 x 5
IV	Теорија превођења	НС	2 + 1	4
IV	Методичка пракса	СА	6	6
IV	Два изборна блока			2 x 4

Табела 2: Распоред предмета по годинама студија за студијски програм Основних академских студија немачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Нишу (Filozofski fakultet u Nišu, 2018).

¹⁰ Тип предмета: АО – академско општеобразовни; ТМ – теоријско методолошки; НС – научно стручни; СА – стручно апликативни.

На основу поређења планова приметно је да је изучавање германистике на факултетском нивоу свеобухватније и подробније јер се и циљеви самих програма разликују: Виша педагошка школа била је усмерена на образовање дефицитарног наставног кадра с језичким и педагошким компетенцијама, док су ОАС немачког језика и књижевности на Филозофском факултету усмерене на образовање германиста – експерата за област немачког језика и књижевности, чија знања нису искључиво практичне и методичке природе, премда је овај аспект образовања детаљно укључен у програм кроз обавезне и изборне психолошко-педагошко-методичке предмете и обавезну методичку праксу, као и (научна) знања из области германистичке филологије: морфологије, лексикологије, синтаксе, историје језика и теорије превођења.

Настава немачке књижевности притом представља саставни део оба програма, чиме је обogaћена културолошка димензија студија, а уједно су студенти у прилици да кроз читање књижевних текстова на изворном језику продубе своје познавање немачког језика. У овом погледу је програм на Филозофском факултету такође обимнији јер обухвата немачку књижевност од њених почетака у средњем веку, све до краја 20. века и подразумева како теоријска знања, тако и стицање практичних, аналитичких вештина интерпретацијом конкретних текстова, премда је укупан број часова на недељном нивоу исти као на Вишој педагошкој школи.

Методе рада су, у складу с напретком на пољу подучавања језика и књижевности, постале разноврсније, а негује се у данашње доба превасходно комуникативно-културолошка метода заступљена у уџбеницима који се користе у настави савременог језика. Интервјуисани наставници, бивши студенти ВПШ (Ристић, Ускоковић, Ђорђевић), издвојили су као нарочито значајне и добро организоване фонетске вежбе (уз одговарајуће приручнике), затим говорне вежбе код проф. Јовановића који је користио директну методу и употребу искључиво немачког језика на часовима говорних вежби, као и врхунско познавање немачког језика проф. Жарковића.

Кабинети, уџбеници, наставна средства и материјал

Настава на Групи за немачки језик и књижевност на Вишој педагошкој школи у Нишу, према речима интервјуисаних дипломираних студената, реализована је у језичком кабинету у просторијама школе, а у току друге године студија и у основним школама у виду хоспитације. Језички кабинет био је опремљен попут лабораторије за савремено учење страних језика и испитаницима је остао у сећању као нарочито квалитетно уређен, а постојала је и апаратура за приказивање филмова и биоскопска сала. ВПШ је добила касније и нови, трећи спрат, и амфитеатар, те су услови за организацију наставе били на високом нивоу (в. Kerković i Ćirić, 2002). Радило се у мањим групама, док су коришћени уџбеници, приручници, граматике и хрестоматије, као и скрипте предавача Боривоја Јовановића и Предрага Жарковића. Посебно је значајна била *Грамматика немачког језика* за више педагошке школе Наде Арсенијевић која је садржала градиво из области историје немачког језика, морфологије и синтаксе. Садржаји из области методике су детаљно обрађивани, али није било уџбеника, већ се користила скрипта предметног наставника. За област књижевности постојала је примарна литература, док је секундарна такође била у виду скрипти, а неретко је због непостојања кописних апарата градиво било и диктирано.

На Филозофском факултету у Нишу настава немачког језика и књижевности одвија се данас у једном кабинету опремљеном савременим наставним средствима: белом таблом, компјутером, телевизором и пројектором, а по потреби су на располагању и други кабинети. Поред кабинета налази се германистичка библиотека која је тренутно у фази опремања у сарадњи с Гете институтом Београд, а за коју је, поред стручне литературе, у плану да садржи и простор за културне активности, стручна усавршавања и радионице за студенте германистике и наставнике немачког језика. Уџбеници се редовно једном годишње набављају из средстава Факултета, а прикупљају се и из донација Гете института Београд и приватних лица¹¹, и обухватају како

¹¹ Током 2021. године више наставника немачког језика из Ниша и Лесковца, између осталог и поједини дипломци ВПШ, донирало је књиге за германистичку библиотеку:

уџбенике за учење немачког језика, тако и стручне и научне монографије и уџбенике из области германистичке лингвистике и историје књижевности и лектуру на српском и немачком језику.

Наставно особље

Прва професорка на Групи за немачки језик и немачку књижевност на Вишој педагошкој школи била је Нада С. Арсенијевић. Керковић и Ћирић (Kerković i Ćirić, 2002) прикупили су о њој податке да је испрва била запослена као предавач српскохрватског и немачког језика у нишкој Гимназији „Стеван Сремац”, те да се као професор више школе усавршавала у Минхену и да је ауторка уџбеника *Немачка граматика* из 1956. године¹². Професорка Арсенијевић предавала је предмете *Немачки језик* и *Методика наставе немачког језика*, док је за предмет *Немачка књижевност* био задужен др Страхиња Костић с Универзитета у Новом Саду, а краткотрајно је на Групи хонорарно био ангажован и средњошколски професор Светозар Јовановић. Године 1962. професорка Арсенијевић прелази на Електротехнички факултет у Београду, а њене часове преузимају Боривоје Јовановић, који је на Групи за немачки језик и немачку књижевност ангажован хонорарно као предавач Средње техничке школе „Никола Тесла” у Нишу, и Предраг Жарковић који је преузет с Радничког универзитета „Павле Стојковић” у Нишу (обојица су преминули још током постојања Више педагошке школе).

Намеће се логичан закључак да на Филозофском факултету у Нишу који је затим основан није ни било могуће оформити студије немачког језика и књижевности, узевши у обзир мањак наставног кадра (одласке и смрт постојећег кадра). Наставу немачког језика на нематичним групама изводила је мр Братислава Жарић при студијама Англистике и касније у оквиру Центра за психологију, педагогију и стране језике у својству лектора од 1972. године и вишег предавача од

Николић, Мијаиловић, Ускоковић, Стаменковић, као и сами наставници и сарадници Департамента.

¹² Њен ваннаставни ангажман био је нарочито примећен и у раду нишке подружнице Друштва за стране језике и књижевност, где је најбоље радила „секција за немачки језик због чега је на свакој скупштини била похваљивана” (Popović, 1964, стр. 257).

1993. године (Zaječaranović, 1996, стр. 262–263). По преласку професорке Жарић 2004. године на Економски факултет у Нишу, у звање предавача за немачки језик на нематичним департманима при студијској групи за Англистику (а потом у звање наставника страног језика у Центру за стране језике) на Филозофском факултету у Нишу изабрана је 2006. године Николета Момчиловић која је радила на нематичним департманима све до формирања Департмана за немачки језик и књижевност, чија је управница од оснивања до данас. Касније су запослене мср Маја Стефановић, изабрана 2017. такође у звање наставника страног језика, као и Невенка Јанковић и мср Катарина Стаменковић, обе биране у звање лектора за немачки језик.

У заснивању Департмана школске 2017/2018. године учествовало је четворо поменутих запослених германиста из Центра за стране језике, а током наредне две године следе избори у звање доцента: 2018. год. бирани су др Марина Ђукић Мирзајанц и др Јан Красни (ужа научна област: Германистика – предмети из области германистичке лингвистике), потом 2019. год. др Николета Момчиловић (ужа научна област: Немачки језик – предмети из области методике наставе немачког језика и германистичке лингвистике) и др Маја Стефановић (данас Антић; ужа научна област: Немачка књижевност и култура). Тиме се Департман коначно формира с укупно шест запослених с пуним радним временом. За реализацију студијског програма ангажују се и наставници Универзитета у Београду (др Анете Ђуровић, др Бранислав Ивановић и др Александра Лазић Гавриловић) и Универзитета у Крагујевцу (др Марија Станојевић Веселиновић). Структура запослених се мења динамично током 2019–2020. год, један доцент напушта Департман, а запошљавају се два нова сарадника: мср Марија Марковић у звању страног лектора за немачки језик и мср Бранка Огњановић у звању асистента за област Немачка књижевност и култура.

Одабир наставног особља представљао је велики изазов на Вишој педагошкој школи што је и надаље тако, не само на нематичним департманима факултета Универзитета у Нишу, већ и на матичном Филозофском факултету у Нишу. Један од разлога је веома мали број германиста пореклом из Ниша који су магистрирали и докторирали. Ипак, будући развој и одрживост Департмана и студијског програма су очекивани јер су сарадници пред крајем докторских студија те се очекује

њихово напредовање у виша звања, а приметно је и интересовање младих за студије на вишим нивоима и научноистраживачки рад. У том смислу се може закључити да је образовање германиста у Нишу и региону у успону и да ће постепено смањивати дефицит с првим дипломцима овог департмана¹³.

Интервју с ученицима Више педагошке школе у Нишу

Своја искуства с Више педагошке школе у Нишу поделило је с нама петоро бивших студената, што је омогућило значајан увид у професионални развој дипломираних германиста и делимично расветлило узроке вишедеценијског проблема недостатка германиста у Нишу.

Опис истраживања

Испитаници су наставници немачког језика у пензији који су припадали последњој или претпоследњој генерацији студената бивше Више педагошке школе (ВПШ) у Нишу на Групи за немачки језик и немачку књижевност¹⁴. Истраживање је обављено у мају и јуну 2021. године и заснива се на подацима прикупљеним путем интервјуа и анкетних листова, након чега су подаци анализирани квалитативно.

Прва група питања односила се на образовање испитаника:

1. Када сте и колико дуго студирали на Вишој педагошкој школи у Нишу?
2. Да ли сте се даље образовали? Опишите нам укратко свој образовни пут.

Друга група питања је била у вези с условима студија:

¹³ Испитаник Ристић наводи податак да средином 70-их година у Нишу није постојао ниједан незапослени наставник немачког језика, а једна од ауторки овог рада (Н. М.) може посведочити да је исто стање било и средином 80-их година (наиме, приликом пријаве на бироу за запошљавање, службеник је изјавио да се претходних 10 година није пријавио ниједан наставник немачког језика), што потврђује чињеницу поменути на почетку рада да је мали број матураната из овог региона студирао немачки језик и књижевност због чега је и постојао дефицит на свим нивоима школовања.

¹⁴ Ауторке овог рада нису успеле да сазнају имена свих студената две последње генерације, а Керковић и Ћирић (Kerković i Ćirić, 2002) наводе имена студената прве генерације на основу архивске грађе до које су дошли пре две деценије.

1. Где се одржавала настава?
2. Колика је била група студената с којима сте студирали?
3. Који уџбеници, речници, наставна средства и други материјали су се користили у настави?

Трећа група питања се односила на наставни план и концепцију наставе:

1. Какав је био наставни план (обавезни и изборни предмети, недељни фонд часова, стручна пракса)?
2. У којој мери је настава немачког језика и књижевности обухватала и немачку културу?
3. Како је била конципирана настава? Која метода се претежно користила (граматичко-преводна, комуникативна...)?
4. Из чега се састојао завршни испит? Како је изгледао државни испит?
5. Да ли су постојале и ваннаставне активности у вези с немачким језиком / могућности за даља усавршавања / путовање / размену?

Последња група питања је била у вези с личном каријером колега с Групе:

1. Да ли имате увид у то како су се даље одвијале каријере студената који су студирали немачки језик и књижевност с Вама?
2. Чиме сте желели да се бавите након студија (наставник, преводац, рад у привреди)?
3. Да ли сте имали добре шансе за запослење одмах након студија?

Резултати истраживања

Образовање испитаника

Испитаници у оквиру анкета и интервјуа наводе да су немачки језик учили пре студија у основној и гимназији, чиме су стекли потребна језичка знања за студије немачког језика и књижевности. Испитаник Д. Ристић је, на пример, у Гимназији „Стеван Сремац” у Нишу приступио изради матурског рада на тему *Фауст Јохана Волфганга фон Гетеа*, а испитаник М. Тадин Благојевић је такође у гимназији са школским друговима и професорима ишла на екскурзију у Берлин, Потсдам и

обилазак концентрационог логора Бухенвалд, што указује на значај средњошколског образовања и ваннаставних активности за мотивацију будућих студената.

По завршетку Више педагошке школе испитаници су одабрали да се даље образују у области германистике, те су уписали 3. и 4. годину студија на Филолошком факултету у Београду (Ристић, који је касније уписао и магистарске студије) и на Филолошком факултету у Скопљу (Тадин Благојевић). Ови подаци сведоче о томе да је већ 70-их година, пред укидање ВПШ, била изражена потреба за целовитим четворогодишњим студијама германистике у Нишу. Дипломирани студенти ВПШ били су принуђени да одлазе на даље школовање у друге градове Србије, а неретко и да одустану због даљине факултета или обавеза на послу.

Услови студија на Вишој педагошкој школи у Нишу

Сви испитаници навели су да су постојали адекватни услови за одржавање наставе у савременој згради ВПШ, добро опремљеној потребним средствима. Стална слушаоница је била на последњем спрату, а остале предмете похађали су у амфитеатру. Група је била оптимална с 15–18 студената, а поред колега из Ниша сећају се и колега из других градова: Књажевца, Лесковца, Грделице, Новог Сада, Крушевца, као и из Хрватске, наводећи да су студенти долазили у Ниш због укидања других ВПШ. Настава се, према њиховим речима, понекад одвијала у блоковима, понекад и суботом (нпр. књижевност, због заузетости наставника који је радио и у другој школи).

Концепција наставе на Вишој педагошкој школи у Нишу

Интервјуисани свршени студенти ВПШ наводе да су имали једног наставника за језичке предмете из наставног плана и методiku наставе немачког језика, Боривоја Јовановића, и једног наставника за немачку књижевност (и делимично за *Превођење* и *Говорне* или *Лекторске вежбе*), Предрага Жарковића. Обавезни предмети су били и *Психологија* (у оквиру које се учила школска и дечја психологија, што испитаници истичу као изузетно корисно за будућу професију наставника) коју је предавао Милан Милошевић, затим *Педагогија* коју

је предавао Јован Парлић, *Социологија* коју је предавао Данило Ж. Марковић, као и *Предвојничка обука*. Није било садржаја из области културе, или пак сасвим спорадично.

У погледу наставних метода наводе комбиновану методу с акцентом на конверзацији¹⁵, али се теорија често радила на класичан начин (диктирање уз скраћивање градива). Добијали су и приручнике и књижевна дела за самостални рад и припрему за полагање испита¹⁶.

Кључним за образовање наставника сматрају сви испитаници хоспитовање након одслушане методике, које се одвијало у нишким основним школама¹⁷ и које није подразумевало само посматрање наставе, већ и држање часова. Наиме, обавеза је била да се једна недеља проведе у школи и одржи целокупна настава, којој је некада присуствовао ментор, а некада су студенти радили самостално.

Након испита и хоспитовања, на крају студија је био обавезан завршни испит (није било дипломског рада) који се састојао из усменог дела (језик и књижевност) и практичног дела (држање часа односно огледни час). Сви испитаници су морали да полажу и државни испит, који се састојао из држања и одбране часа. Испитаник Ђорђевић наводи да је други део испита било полагање државног уређења.

Када су у питању ваннаставне активности, углавном сви тврде да их није било много, али да су били „заиста успешни у настави и за наставу немачког језика” (Ристић). Испитаник Ђорђевић помиње посету сајму књига, када је проф. Жарковић набавио мноштво литературе за ВПШ и за саме студенте, а радило се о немачким издањима која су се могла наћи на штанду немачког културног центра.

¹⁵ Испитаник Ристић наводи да су он и колега били међу бољим говорницима немачког када су студирали на Филолошком факултету иако нису боравили на немачком говорном подручју, и то сматра позитивном последицом метода рада проф. Јовановића.

¹⁶ Испитаник Ристић наводи да је типични час говорних вежби проф. Јовановића почињао интересантном анегдотом, која би пробудила мотивацију, затим се настављало вежбама за разумевање слушаног текста, семантизацијом, дијалогским говорним вежбама и монолошким излагањима студената након слушања (од слушања ка говору), уз употребу искључиво немачког језика. Овакав начин рада је, према уверењу испитаника, омогућавао студентима брзо стицање језичке/говорне компетенције и лако сналажење у комуникацији са ученицима на обавезним хоспитацијама у школама.

¹⁷ „Маршал Тито”, „Моша Пијаде” и др.

Каријера испитаника

Сви испитаници су радили примарно у настави до пензионисања, али су током своје каријере били ангажовани и на другим радним местима: као инокореспонденти или преводиоци у привреди, туризму или Привредној комори. Испитаник Ристић радио је и као предавач на нишким факултетима паралелно с радом у школи, а уједно је књижевник и дугогодишњи уредник књижевног часописа. Приметно је код свих да су се лако одлучивали на промену посла, а могућности за запослење је било довољно. Није било приватних школа, тако да су сви радили у државним школама и желели да раде као наставници, а испитаник А. Ускоковић провео је неколико година радећи као наставник у додатној настави на матерњем језику (*muttersprachlicher Ergänzungsunterricht*) у Немачкој. Може се уочити свестраност и креативност ове две генерације дипломаца ВПШ и њихово напредовање у послу и/или образовању.

Закључак

Анализом прикупљених података о изучавању немачког језика и књижевности на Вишој педагошкој школи и Филозофском факултету у Нишу утврђено је да је одувек постојао труд да се студентима пружи квалитетна настава језика прилагођена практичним потребама, те да је мањак наставног кадра константно слаба тачка германистике на југу Србије. Искази некадашњих студената Више педагошке школе потврђују хипотезу да се услед дефицитарности кадра, с једне стране, образовање германиста одвијало с потешкоћама или уопште није било могуће у региону, док је, с друге стране, позитиван исход овог недостатка чињеница да су школовани германисти били у прилици да брзо нађу запослење и да остваре разноврсне каријере. Увидом у планове рада, ишчитавањем монографских историјских прегледа и упоређивањем изјава може се закључити и да су услови у којима се одвијала настава на Вишој педагошкој школи и на Филозофском факултету у Нишу били на задовољавајућем нивоу с тенденцијом побољшања.

На темељу вишедеценијске традиције, од 2018. године, када је студијски програм ОАС немачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Нишу добио акредитацију, отпочело је ново поглавље у историји изучавања немачког језика и књижевности на југу

Србије. Евалуација основних студија и израда плана будућег развоја истих с погледом ка акредитацији мастер студија су у току, но назиру се прелиминарни закључци о правцима развоја, у чијем би фокусу било унапређивање преводилачких и интердисциплинарних компетенција, за разлику од постојећих примарно наставничких. Уједно постоји потреба и за усмерењем студената ка континуираном усавршавању, као и за подршком младим истраживачима у даљем образовању, што би омогућило непрекидну смену генерација германиста на свим нивоима образовања у региону.

Захвалница

Рад је настао у оквиру пројекта *Студије германистике у светлу јубилеја – 50 година постојања Филозофског факултета у Нишу*, евиденциони број 100/1-10-4-01, који финансира Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

Захваљујемо на сарадњи наставницима немачког језика, дипломираним студентима бивше Више педагошке школе у Нишу: Мирјани Ђорђевић, Марији Тадин Благојевић, Снежани Савић, Александру Ускоковићу и Драгану Ристићу.

Цитирана литература

- Filozofski fakultet u Nišu. (2018). *OAS Nemački jezik i književnost – studijski program akreditovan 2018. godine*. <https://drive.google.com/drive/folders/11O0cUwZ11x8ecnXj5fquqlmsWBJISrZ1P>
- Grujić, S. Ž. (1964). Petnaest godina Više pedagoške škole u Nišu. U J. Ćirić (ur.), *Zbornik radova Više pedagoške škole u Nišu I* (str. 3–11). Viša pedagoška škola u Nišu.
- Ignjačević, A. (2006). *Engleski jezik u Srbiji*. Filološki fakultet Beograd.
- Kerković, A., i Ćirić, J. (2002). *Viša pedagoška škola u Nišu*. Filozofski fakultet u Nišu.
- Kostić Tomović, J. (2012). *Istorija nastave nemačkog jezika u Srbiji* <https://www.slideshare.net/jelenakostictomovic/istorija-nastave-nemakog-u-srbiji>
- Popović, M. M. (1964). Uloga profesora VPŠ u radu Društva za strane jezike i književnost – podružnica Niš. U J. Ćirić (ur.), *Zbornik radova Više pedagoške škole u Nišu I* (str. 255–260). Viša pedagoška škola u Nišu.
- Univerzitet u Nišu. (1971). *Elaborat o osnivanju Filozofskog fakulteta u Nišu (jun 1970)*. Br. 01-142/1.
- Zaječaranović, G. (1996). *Filozofski fakultet u Nišu (1971–1996)*. Izdavačka jedinica Univerziteta u Nišu.

Deutsche Sprache und Literatur an der Höheren Fachschule für Pädagogik Niš und der Philosophischen Fakultät Niš

Abstract

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit der Geschichte des Deutschunterrichts auf der Tertiärstufe in Niš (Serbien). Der Deutschunterricht hat in der Wojwodina und in Belgrad eine lange Tradition, die bis zum 18. Jahrhundert hinreicht. Deutsch war die erste Fremdsprache, die man im befreiten Serbien am Anfang des 19. Jahrhunderts lernte, und mit der Gründung der Hochschulen und Universitäten wurde der Deutschunterricht auch im tertiären Bildungsbereich etabliert. In Niš wurden die deutsche Sprache und deutschsprachige Literatur zuerst von 1948 bis 1974 an der Höheren Fachschule für Pädagogik gelernt. Danach werden sie sowohl als Wahlfach (studienbegleitend) als auch als Hauptfach (Studiengang Deutsche Sprache und Literatur) seit 2018 an der Philosophischen Fakultät angeboten, die 2021 das 50-jährige Jubiläum feiert, und an der die vierte Generation der Germanistikstudierenden immatrikuliert wurde. Das Ziel dieser Arbeit ist es, die Form(en) und den Umfang des Deutschunterrichts in diesen Institutionen zu erforschen. Die Untersuchung basiert auf einer komparativen Analyse der Lehrpläne und -ziele. Analysiert wurden Schriftquellen (Dokumente, historische Monographien) und Interviews mit ehemaligen Studierenden. Letztendlich kann die Analyse bei den Schlussüberlegungen zu den zukünftigen Entwicklungslinien des heutigen Studiengangs Deutsche Sprache und Literatur und der Unterrichtsorganisation hilfreich sein.

Stichwörter: Deutsch (als Fremdsprache); deutschsprachige Literatur; Geschichte des Deutschunterrichts; Philosophische Fakultät Niš; Höhere Fachschule für Pädagogik Niš.